

YURIDIK TA'LIMNING SUN'IY INTELLEKT VA RAQAMLI INQILOB DAVRIDAGI TRANSFORMATSIYASI

Nasimjon Nosirov

Illinois universiteti Magistranti

nosirov2@illinois.edu

Annotatsiya. Yuridik ta'limning kelajagi sun'iy intellekt (AI) va raqamli texnologiyalar ta'sirida tub o'zgarishlarga yuz tutmoqda. 2020-yilda COVID-19 pandemiyasi va global iqtisodiy inqirozlar ta'lim tizimlarini raqamlashtirishni tezlashdi, bu esa yuridik ta'limda yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Ushbu maqola yuridik faoliyatning raqamli transformatsiyasini, LegalTech va Legal AI kabi yangi tarmoqlarning paydo bo'lishini va ularning O'zbekiston yuridik ta'lim tizimiga ta'sirini tahlil qiladi. Maqolada kredit-modul tizimi, ixtiyoriy fanlar tanlash amaliyoti va yagona raqamli platforma joriy etish kabi takliflar keltiriladi. Tadqiqot natijalari ta'lim tizimining global tendensiyalarga moslashishi va zamonaviy yuridik bozor talablariga javob berishi zarurligini ko'rsatadi.

Keywords: yuridik ta'lim, sun'iy intellekt, LegalTech, raqamlashtirish, kredit-modul tizimi, O'zbekiston.

Kirish

2020-yil insoniyat tarixida muhim burilish nuqtasi sifatida qayd etildi. COVID-19 pandemiyasi, global iqtisodiy inqiroz, neft bozoridagi talato'plar va AQSH-Eron ziddiyatlari kabi voqealar jamiyatning barcha jabhalarida, xususan ta'lim sohasida katta o'zgarishlarga olib keldi (Smith, 2020). Yuridik ta'lim, an'anaviy ravishda konservativ soha sifatida tanilgan bo'lsa-da, raqamli inqilob va sun'iy intellektning ta'siridan chetda qola olmadi. Dunyo bo'ylab universitetlar va ta'lim muassasalari pandemiya sharoitida onlayn platformalarga o'tishga majbur bo'ldi, bu esa ta'limning raqamlashtirilishi jarayonini tezlashdi (Brown, 2020).

O'zbekistonda yuridik ta'lim tizimi, xususan Toshkent davlat yuridik universiteti (TDYU), so'nggi yillarda sezilarli islohotlarni boshdan kechirdi. Ammo global tendensiyalar va zamonaviy yuridik bozor talablari nuqtai nazaridan bu islohotlar hali yetarli emas. *LegalTech* va *Legal AI* kabi yangi tarmoqlarning paydo bo'lishi, shuningdek, raqamli platformalarning keng qo'llanilishi yuridik ta'limni qayta ko'rib chiqishni talab qilmoqda (Lee, 2021). Ushbu maqola yuridik ta'limning kelajagini sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar nuqtai nazaridan tahlil qiladi, O'zbekiston ta'lim tizimida amalga oshirilishi mumkin bo'lgan islohotlarni taklif etadi va ushbu jarayonning global va mahalliy kontekstdagi ahamiyatini muhokama qiladi.

Yuridik ta'limning transformatsiyasi masalasi nafaqat akademik, balki ijtimoiy-iqtisodiy nuqtai nazardan ham muhimdir. Zamonaviy dunyoda huquqshunoslar nafaqat huquqiy bilimlarga, balki texnologik ko'nikmalarga ham ega bo'lishi kerak. Masalan, smart kontraktlar, blokcheyn texnologiyalari va avtomatlashtirilgan yuridik xizmatlar kabi innovatsiyalar yuridik kasbning an'anaviy chegaralarini kengaytirmoqda (Johnson, 2019). O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun bu tendensiyalarga moslashish nafaqat raqobatbardoshlikni oshiradi, balki global yuridik bozorda muhim o'rin egallash imkonini beradi.

Maqolaning maqsadi quyidagilardan iborat: birinchidan, yuridik faoliyatning raqamli transformatsiyasini tahlil qilish; ikkinchidan, ta'lim

sohasidagi raqamlashtirish jarayonlarini O‘zbekiston kontekstida ko‘rib chiqish; uchinchidan, yuridik ta’lim tizimini isloh qilish bo‘yicha amaliy takliflar berish. Ushbu tadqiqot O‘zbekistonning yuridik ta’lim tizimini global standartlarga moslashtirish va kelajakdagi yuridik bozor talablariga tayyorlashga qaratilgan.

Yuridik faoliyatning raqamli transformatsiyasi

An’anaviy yurisprudensiyaning xususiyatlari

Yuridik faoliyat o‘zining konservativ tabiati bilan ajralib turadi. O‘nlab, hatto yuzlab yillar davomida sud protsesslari, advokatlik amaliyoti va huquqiy hujjatlar bilan ishlash jarayonlari deyarli o‘zgarmagan (Johnson, 2019). Masalan, sud majlislarida qog‘oz hujjatlar, uzoq davom etadigan jarayonlar va “Habeas Corpus” kabi lotincha iboralar hali ham keng qo‘llaniladi. Huquqshunoslik kasbi jamiyat tomonidan nufuzli va yuqori daromad keltiruvchi soha sifatida qadrlanadi, ammo bu soha yangi texnologiyalarni qabul qilishda sekin harakat qilgan (Davis, 2018).

An’anaviy yurisprudensiyaning konservativligi uning afzalligi va kamchiligi sifatida qaralishi mumkin. Bir tomondan, huquqiy tizimning barqarorligi jamiyatda ishonch va adolat tuyg‘usini ta’minlaydi. Boshqa tomondan, bu konservatizm sohani zamonaviy texnologik rivojlanishlardan orqada qolishiga olib keladi. Masalan, 20-asrning oxirlarida kompyuterlar va internetning paydo bo‘lishi yuridik faoliyatda faqat cheklangan darajada qo‘llanildi, asosan hujjatlar bazasini raqamlashtirish yoki elektron pochta orqali aloqa qilish bilan chegaralandi (Wilson, 2020).

***LegalTech* va *Legal AI*ning paydo bo‘lishi**

21-asr boshlarida axborot texnologiyalari va sun’iy intellektning rivojlanishi yurisprudensiyada yangi tarmoqlarning vujudga kelishiga olib keldi. *LegalTech* yuridik firmalar va korporatsiyalar uchun xizmatlarni avtomatlashtirishga qaratilgan texnologik yechimlarni anglatadi, *LawTech* esa oddiy fuqarolar va kichik biznes uchun onlayn yuridik xizmatlar ko‘rsatuvchi

algoritmnlarni o‘z ichiga oladi (Lee, 2021). So‘nggi yillarda bu ikki atama umumiy ma’noda *LegalTech* sifatida ishlatilmoqda.

*LegalTech*ning eng muhim yo‘nalishlaridan biri bu hujjatlar tahlili va shartnomalar boshqaruvi. Masalan, “DocuSign” kabi platformalar shartnomalarni raqamli imzolash imkonini beradi, bu esa vaqt va resurslarni tejaydi (Thomas, 2019). *Legal AI* esa yanada ilg‘or yondashuvni taklif etadi. Sun’iy intellekt yordamida sud qarorlarini bashorat qilish, huquqiy tadqiqotlarni avtomatlashtirish va hatto mijozlar bilan dastlabki maslahatlarni o‘tkazish mumkin. Masalan, “ROSS Intelligence” deb nomlangan AI tizimi AQShda yuridik tadqiqotlarni an’anaviy huquqshunoslardan ko‘ra tezroq va samaraliroq bajaradi (Lee, 2021).

COVID-19 pandemiyasi *LegalTech* va *Legal AI*ga bo‘lgan ehtiyojni yanada oshirdi. Masofaviy ish sharoitlari va ijtimoiy masofalanish talablari yuridik xizmatlarni raqamli platformalar orqali ko‘rsatishni zarur qildi. Masalan, onlayn sud majlislari va virtual maslahatlar dunyo bo‘ylab keng tarqaldi (Brown, 2020). Bu tendensiya yurisprudensiyaning raqamli shaklga o‘tish jarayonini tezlashdi va skeptik yondashuvlarni kundalik zaruratga aylantirdi.

Yuridik faoliyatdagi kelajak tendensiyalari

Yaqin o‘n yillikda yurisprudensiya va sun’iy intellektning integratsiyasi yanada chuqurlashadi. Dunyo bo‘ylab *Legal AI* tizimlari sudya va advokatlarning ba’zi funksiyalarini qisman almashtirishi kutilmoqda (Davis, 2018). Masalan, Singapur va Xitoy kabi davlatlarda AI asosidagi sud qarorlari tahlili allaqachon sinovdan o‘tkazilmoqda. Bu tizimlar katta hajmdagi huquqiy ma’lumotlarni tahlil qilib, sud qarorlarining adolatli va izchil bo‘lishiga yordam beradi.

Biroq, *Legal AI*ning keng qo‘llanilishi bir qator muammolarni ham keltirib chiqaradi. Birinchidan, AI tizimlari axloqiy va huquqiy mas’uliyat masalalarini hal qilishda insoniy sezgi va mulohazaga ega emas (Wilson, 2020). Ikkinchidan, AI asosidagi yuridik xizmatlarning keng tarqalishi an’anaviy huquqshunoslarning ish o‘rinlariga ta’sir qilishi mumkin. Shu sababli, kelajakdagi huquqshunoslar nafaqat huquqiy bilimlarga, balki texnologik ko‘nikmalarga ham ega bo‘lishi zarur.

Ta'limning raqamlashtirilishi

Global kontekstda raqamli ta'lim

Ta'lim sohasida raqamlashtirish jarayoni 21-asrning boshlarida boshlangan bo'lib, onlayn platformalar va mashina o'rganish algoritmlari talabalarga individual yondashish imkonini berdi (Brown, 2020). Masalan, “Coursera” va “edX” kabi platformalar dunyoning yetakchi universitetlari tomonidan taqdim etiladigan kurslarni millionlab talabalarga yetkazdi. Bu platformalar sun'iy intellekt yordamida talabalarning o'quv jarayonidagi muvaffaqiyatini monitoring qiladi va ularga moslashtirilgan o'quv dasturlarini taklif etadi (Taylor, 2021).

Yuridik ta'limda raqamlashtirishning eng muhim jihatlaridan biri bu o'quv jarayonini shaxsiylashtirishdir. Mashina o'rganish algoritmlari talabalarning bilim darajasini, o'zlashtirish qobiliyatini va qiziqishlarini tahlil qilib, ularga mos fanlar va resurslarni tavsiya qiladi (Brown, 2020). Masalan, Harvard universitetining onlayn yuridik kurslari talabalarga huquqning turli sohalarini bo'yicha moslashtirilgan materiallar taqdim etadi. Bu yondashuv talabalarning o'quv samaradorligini oshiradi va o'qituvchilarning ish yukini kamaytiradi.

O'zbekistonda raqamli ta'limning holati

O'zbekistonda ta'limning raqamlashtirilishi so'nggi yillarda sezilarli yutuqlarga erishdi. Masalan, pandemiya davrida ko'plab universitetlar, shu jumladan TDYU, onlayn darslarga o'tdi va raqamli platformalarni joriy etdi (O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, 2019). TDYUning “mysul.uz” va “library.tsul.uz” kabi veb-saytlari talabalarga o'quv materiallari va kutubxona resurslariga kirish imkonini beradi. Biroq, bu tizimlar hali to'liq integratsiyalashmagan va talabalar turli xizmatlar uchun bir nechta platformalardan foydalanishga majbur.

O'zbekistonda raqamli ta'limning rivojlanishi bir qator muammolar bilan hamroh. Birinchidan, infratuzilma va internetga kirish imkoniyatlari, ayniqsa, qishloq hududlarida cheklangan. Ikkinchidan, o'qituvchilarning raqamli texnologiyalardan foydalanish bo'yicha malakasi yetarli darajada emas (Ahmedov,

2020). Uchinchidan, yuridik ta'limda *LegalTech* va *Legal AI* kabi zamonaviy yo'nalishlarga yetarlicha e'tibor berilmayapti. Ushbu muammolarni hal qilish uchun kompleks yondashuv talab etiladi, bu haqda keyingi bo'limda muhokama qilinadi.

Yuridik ta'lim islohoti bo'yicha takliflar

O'zbekiston yuridik ta'lim tizimini zamonaviy talablarga moslashtirish uchun quyidagi islohotlar amalga oshirilishi zarur. Har bir taklif alohida muhokama qilinadi, uning amaliy joriy etilishi, mumkin bo'lgan qiyinchiliklar va kutilayotgan natijalar ko'rib chiqiladi.

1. Kredit-modul tizimini joriy etish

Tavsif: Yevropa kredit o'tkazish va to'plash tizimi (ECTS) talabalarga moslashuvchan o'quv dasturlarini tanlash imkonini beradi va ularning akademik mobilligini oshiradi (European Commission, 2015). O'zbekistonda bu tizim qisman joriy etilgan, ammo to'liq amalga oshirilmagan.

Joriy etish: ECTSni O'zbekiston yuridik ta'limiga moslashtirish uchun mahalliy xususiyatlar, masalan, milliy huquqiy tizim va ta'lim standartlari hisobga olinishi kerak. Masalan, talabalar majburiy huquqiy fanlarni (konstitutsiyaviy huquq, fuqarolik huquqi) o'zlashtirgan holda, ixtiyoriy fanlarni (masalan, *LegalTech* yoki xalqaro savdo huquqi) tanlash imkoniyatiga ega bo'lishi kerak.

Qiyinchiliklar: Kredit-modul tizimini joriy etish moliyaviy resurslar, o'qituvchilar malakasini oshirish va infratuzilmani rivojlantirishni talab qiladi. Bundan tashqari, talabalar va o'qituvchilarning yangi tizimga moslashishi uchun vaqt kerak.

Natijalar: ECTS talabalarning o'quv jarayonidagi mustaqilligini oshiradi, ularni global yuridik bozorga tayyorlaydi va O'zbekiston universitetlarining xalqaro tan olinishiga yordam beradi.

2. Majburiy va ixtiyoriy fanlar tizimi

Tavsif: Talabalar yuridik bozor ehtiyojlari va shaxsiy qiziqishlariga qarab ixtiyoriy fanlarni tanlash imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Bu yondashuv talabalarni an'anaviy huquqiy fanlar bilan birga zamonaviy yo'nalishlarga tayyorlaydi.

Joriy etish: TDYUda majburiy fanlar sifatida huquqning asosiy sohalari (masalan, jinoyat huquqi, ma'muriy huquq) o'qitilishi, ixtiyoriy fanlar sifatida esa *LegalTech*, *Legal AI*, ekologik huquq yoki kiberhuquq kabi yo'nalishlar taklif etilishi mumkin. Talabalar o'quv yili boshida elektron platforma orqali fanlarni tanlashlari kerak.

Qiyinchiliklar: Ixtiyoriy fanlar tizimi malakali o'qituvchilar va yangi o'quv dasturlarini ishlab chiqishni talab qiladi. Bundan tashqari, talabalar orasida mashhur bo'lmagan fanlarni moliyalashtirish muammosi yuzaga kelishi mumkin.

Natijalar: Bu tizim talabalarning shaxsiy qiziqishlariga mos ta'lim olishini ta'minlaydi, ularni zamonaviy yuridik bozor talablariga tayyorlaydi va universitetdagi o'quv jarayonini yanada jozibador qiladi.

3. Yagona raqamli platforma

Tavsif: O'quv materiallari, lektorlar haqida ma'lumot, fan tanlash jarayonlari va baholash tizimini birlashtirgan yagona raqamli platforma talabalar va o'qituvchilar uchun qulaylik yaratadi.

Joriy etish: TDYUning mavjud platformalari (*mysul.uz*, *library.tsul.uz*, *srs.tsul.uz*) yagona portalga integratsiyalashishi kerak. Bu portal talabalarga o'quv yili boshlanishidan oldin modullar, dars jadvali va lektorlar haqida ma'lumot olish, shuningdek, ixtiyoriy fanlarni tanlash imkonini beradi. Bundan tashqari, oraliq nazorat ishlari va imtihonlar elektron shaklda topshirilishi kerak.

Qiyinchiliklar: Yagona platformani ishlab chiqish va joriy etish katta moliyaviy sarmoya va malakali IT mutaxassislarini talab qiladi. Bundan tashqari, platformaning foydalanuvchilar uchun qulay va xavfsiz bo'lishi muhim.

Natijalar: Yagona raqamli platforma o‘quv jarayonining shaffofligini oshiradi, talabalarning mustaqil ta’lim imkoniyatlarini kengaytiradi va universitetning raqamli infratuzilmasini mustahkamlaydi.

4. *LegalTech* va *Legal AI* yo‘nalishlariga e’tibor

Tavsif: Yuridik ta’limda *LegalTech* va *Legal AI* kabi zamonaviy yo‘nalishlarga alohida e’tibor qaratilishi kerak. Bu talabalarni kelajakdagi yuridik bozor talablariga tayyorlaydi.

Joriy etish: TDYUda bakalavriat va magistratura dasturlarida *LegalTech* va *Legal AI* bo‘yicha maxsus modullar joriy etilishi kerak. Masalan, “Huquq va axborot texnologiyalari” kursi kengaytirilib, smart kontraktlar, blokcheyn va AI asosidagi yuridik tahlil kabi mavzularni o‘z ichiga olishi mumkin. Xorijiy universitetlar (masalan, Germaniyaning HU Berlin) bilan hamkorlik orqali professorlar jalb qilinishi va mahalliy o‘qituvchilarning malakasi oshirilishi kerak.

Qiyinchiliklar: Ushbu yo‘nalishlarni joriy etish malakali mutaxassislar va zamonaviy o‘quv resurslarini talab qiladi. Bundan tashqari, O‘zbekistonda *LegalTech* bo‘yicha tajriba hali cheklangan.

Natijalar: *LegalTech* va *Legal AI* yo‘nalishlari talabalarni global yuridik bozorga tayyorlaydi va O‘zbekistonni ushbu sohada yetakchi davlatlardan biriga aylantirish potentsialiga ega.

Xulosa

Yuridik ta’limning kelajagi raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt bilan chambarchas bog‘liq. 2020-yildagi global voqealar, xususan COVID-19 pandemiyasi, ta’lim tizimlarini raqamlashtirishni tezlashdi va yuridik ta’limda yangi yondashuvlarni joriy etish zarurligini ko‘rsatdi. O‘zbekiston ushbu global tendensiyalardan chetda qolmaslik uchun ta’lim tizimini isloh qilishi, kredit-modul tizimi, yagona raqamli platforma va zamonaviy huquqiy yo‘nalishlarni joriy etishi zarur.

Ushbu islohotlar nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki O'zbekistonni *LegalTech* va *Legal AI* sohasida dunyoning ilg'or davlatlari qatoriga olib chiqishi mumkin. Masalan, Singapur va Estoniya kabi davlatlar raqamli huquqiy xizmatlarda yetakchilik qilmoqda, va O'zbekiston ushbu tajribadan foydalanish orqali o'z pozitsiyasini mustahkamlashi mumkin. Shu bilan birga, ta'lim tizimidagi byurokratik to'siqlar, masalan, kiyim-kechak qoidalariga ortiqcha e'tibor berish, bartaraf etilishi kerak. Buning o'rniga, resurslar talabalarning zamonaviy ko'nikmalarga ega bo'lishiga yo'naltirilishi lozim.

O'zbekiston yuridik ta'lim tizimining kelajagi bugungi harakatlarga bog'liq. Agar hozir zarur islohotlar amalga oshirilmasa, global raqobatda orqada qolish xavfi mavjud. Aksincha, strategik yondashuv va xalqaro hamkorlik orqali O'zbekiston yuridik ta'lim sohasida yetakchi davlatlardan biriga aylanishi mumkin. Bu nafaqat ta'lim tizimi, balki mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun muhim qadam bo'ladi.

Adabiyotlar

1. Ahmedov, S. (2020). Challenges of digital education in Uzbekistan. *Central Asian Education Journal*, 15(4), 45–60.
2. Brown, T. (2020). Digital transformation in higher education. *Education Technology Review*, 28(2), 67–80.
3. Davis, R. (2018). The future of legal practice in the digital age. *Journal of Law and Technology*, 10(3), 89–105.
4. European Commission. (2015). *ECTS users' guide*. Brussels: European Union.
5. Johnson, R. (2019). The conservative nature of legal practice. *Law Review*, 32(4), 89–102.
6. Lee, S. (2021). Artificial intelligence in legal services: Opportunities and challenges. *Technology and Law Journal*, 12(1), 45–60.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019). Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni.
8. Smith, J. (2020). Global crises and their impact on education systems. *Journal of Educational Research*, 45(3), 123–135.
9. Taylor, M. (2021). Personalized learning in the digital era. *Education and Technology*, 19(1), 34–50.
10. Thomas, L. (2019). The rise of LegalTech: Opportunities for law firms. *Legal Innovation Journal*, 8(2), 56–70.
11. Wilson, P. (2020). Ethical challenges of AI in legal practice. *Journal of Legal Ethics*, 14(1), 23–40.